

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง “กระบวนการทุนทางสังคมในโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ กรณีศึกษา บ้านเกาะกลาง ตำบลบางนมโค อำเภอสiena จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้ศึกษาได้กำหนดระเบียบวิธีการศึกษาไว้ดังนี้

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาต้องการจะทราบและทำความเข้าใจถึงลักษณะความเป็นมา วิวัฒนาการของชุมชน รวมถึงทุนทางสังคมและกระบวนการทุนทางสังคมของชุมชนบ้านเกาะกลาง ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชน สามารถดำเนินโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ได้สำเร็จ โดยที่ผู้ศึกษาจะเริ่มต้นด้วย การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

1. พัฒนาการในแต่ละช่วง ประวัติความเป็นมา สภาพแวดล้อม ความหนาแน่นของประชากร รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วิถีชีวิต รวมถึงสภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม เป็นการเบื้องต้นก่อน เพื่อประมวลดูภาพรวมของลักษณะพัฒนาการและ ทุนทางสังคมของชุมชน จากนั้นก็จะศึกษาข้อมูลของชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ จนกระทั่งชุมชนกลายเป็นชุมชนที่ล่มสลาย อ่อนแอและไม่น่าอยู่ การรวมตัวกันของผู้ที่ประสบปัญหา ร่วมหาหนทาง ร่วมแรงร่วมใจในการแก้ปัญหาความไม่น่าอยู่ที่เกิดขึ้นในชุมชน จนถือว่ามีความสำเร็จ และชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น โดยที่ชุมชนหรือประชาชนเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการดำเนินการทั้งหมด เป็นการแสดงให้เห็นกระบวนการทุนทางสังคม

2. ค้นหาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ ความเชื่อ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อให้ทราบว่าพื้นที่ศึกษานี้มีองค์ประกอบเหล่านี้อยู่ในพื้นที่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนอย่างไร เพื่อจะนำไปสู่วิธีการนำองค์ประกอบที่มีอยู่ไปใช้ในการจัดทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ ซึ่งตรงนี้ก็จะเป็นภาพสะท้อนกระบวนการทุนทางสังคมออกมา ผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการก็คือความน่าอยู่ของชุมชน การศึกษาข้อมูลตามที่กล่าวมานี้ จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้ทราบและมองเห็นพัฒนาการทุนทางสังคม

และกระบวนการทุนทางสังคมในการดำเนินโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ที่เกิดขึ้นในชุมชนจนประสบผลสำเร็จ รวมถึงการขยายเครือข่ายจนได้รับคัดเลือกให้เป็น 1 อำเภอ 1 หมู่บ้านในฝันของอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้ศึกษาจะทำการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนบ้านเกาะกลาง หมู่ที่ 10 ตำบลบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้มีการดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อการอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน โดยผ่านโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ จนชุมชนประสบความสำเร็จในระดับที่ชุมชนต้องการ โดยผู้ศึกษาหวังว่าจะได้เรียนรู้และนำความสำเร็จที่ชุมชนบ้านเกาะกลางได้รับนำไปเป็นต้นแบบในการขยายเครือข่ายหมู่บ้านน่าอยู่ในหมู่บ้านอื่น ๆ ต่อไป

กลุ่มประชากร

ในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาในพื้นที่ชุมชนบ้านเกาะกลาง ตำบลบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ศึกษาจะเลือกกลุ่มประชากรโดยอาศัยข้อมูลของชุมชนบ้านเกาะกลาง หมู่ที่ 10 เช่น กำนัน สมาชิก อบต. ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข คณะกรรมการหมู่บ้านน่าอยู่

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เรื่องกระบวนการทุนทางสังคมในโครงการหมู่บ้านน่าอยู่กรณีศึกษา บ้านเกาะกลาง ตำบลบางนมโค อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในครั้งนี้ประกอบด้วย

แนวคำถามประกอบการพูดคุย และการสัมภาษณ์

ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบหรือผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ได้พูดคุยและตอบคำถาม พร้อมทั้งแสดงเหตุผลและความเห็นไปในตัวด้วย แนวคำถามข้อมูลพื้นฐาน

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เช่น จำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร การนับถือศาสนา อาณาเขตพื้นที่หมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน การประกอบอาชีพของคนในชุมชน หน่วยธุรกิจชุมชน การคมนาคม การปกครอง ผู้นำและ กลุ่มองค์กรในชุมชน

2. ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

3. ข้อมูลเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและกระบวนการต่าง ๆ ที่ใช้ในการแก้ปัญหา

4. ความสัมพันธ์หรือรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ที่มีทั้งกับผู้คนในชุมชน ด้วยกันเองและกับผู้ที่อยู่นอกชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ หรือคนในชุมชนใกล้เคียง ทั้งก่อนและหลังเกิดโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ ขณะดำเนินการโครงการ และหลังดำเนินโครงการจน ประสบความสำเร็จ

5. ศึกษาองค์ประกอบภายในชุมชนในแต่ละช่วง แนวคำถามเกี่ยวกับทุนทางสังคม สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบภายใน ภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวกับชุมชน เช่น ทรัพยากรมนุษย์: มีผู้นำแกนนำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการกี่คน ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ: แหล่งน้ำ ดิน ป่าไม้ ของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูล พลังขับเคลื่อน : ภูมิปัญญา ความรู้

เมื่อทราบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มีในชุมชน หรือทราบว่าในชุมชนมีทุนทางสังคม อะไรบ้าง จากนั้นก็จะเชื่อมโยงระบบคิดของผู้คนที่แสดงผ่านโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ ผลที่ออกมาเป็น หมู่บ้านน่าอยู่ตรงไหน คือความน่าอยู่ที่ชุมชนยอมรับว่า “คือ ความน่าอยู่ของบ้านเกาะกลาง” ทั้งหมด ทั้งมวลจะเป็นคำตอบใจหายวิจยว่า กระบวนการทุนทางสังคมมีผลต่อความน่าอยู่ของชุมชนอย่างไร

อุปกรณ์บันทึกความรู้ในการลงภาคสนามเก็บข้อมูล

ประกอบไปด้วย สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง รวมถึงกล้องถ่ายรูป ฯลฯ เพื่อเป็น ประโยชน์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และป้องกันการลืมข้อมูล จนอาจเกิดเป็นข้อผิดพลาด หรือเกิด ความบกพร่องขึ้นมาได้

วิธีการเก็บข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล มีการศึกษาและเก็บข้อมูลทั้งก่อนลงพื้นที่ และขณะลง พื้นที่ภาคสนาม โดยผู้ศึกษาใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. ทำการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) อันเป็นการเก็บ/ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสารงานวิจัยและสื่อต่างๆ เช่น Internet เป็นต้น ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับข้อมูลพื้นฐาน ลักษณะวิวัฒนาการของชุมชน การแก้ปัญหา และแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม

2. ใช้การสัมภาษณ์ และพูดคุยแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการกับผู้นำคณะกรรมการหมู่บ้านนำอยู่ และผู้คนในชุมชน รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการหมู่บ้านนำอยู่ โดยทำการสัมภาษณ์และพูดคุยตามประเด็นคำถามที่กำหนด/ตั้งไว้กว้าง ๆ พร้อมทั้งทำการจดบันทึกและบันทึกเสียง โดยการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการนั้น ผู้ศึกษาได้ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อแสดงต่อผู้นำชุมชน ผู้นำธรรมชาติ คณะกรรมการหมู่บ้านนำอยู่ กลุ่ม/องค์กรที่เข้าศึกษา เป็นเบื้องต้นก่อน เพื่อเป็นการให้เกิดและแสดงความเป็นทางการในเชิงวิชาการมากขึ้น

3. ใช้วิธีการสังเกต ดังนี้

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาจะศึกษาถึงลักษณะ วิธีการ รูปแบบกระบวนการที่ชาวบ้านหรือชุมชน นำทุนทางสังคมมาใช้ในการกิจกรรมการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านนำอยู่ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงศึกษาการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ ตลอดจนเข้าร่วมประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลร่วมกัน และร่วมวิเคราะห์ให้ความเห็นบ้างในบางกรณี ซึ่งจะสามารถทำให้ผู้ศึกษาได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนและชาวบ้าน

การประมวลผลและการวิเคราะห์

การประมวลและการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้ทำการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยใช้แนวคิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ซึ่งผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ขณะอยู่ในพื้นที่ภาคสนาม คือ ชุมชนบ้านเกาะกลาง เช่น สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน เพื่อให้ทราบข้อมูลพื้นฐานทั่ว ๆ ไปของชุมชน รวมทั้งรูปแบบความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมในการดำเนินการหมู่บ้านนำอยู่ และหลังจากเก็บข้อมูลได้ระดับหนึ่งแล้ว ผู้ศึกษาก็ทำการสังเคราะห์ข้อมูลของชุมชนที่ได้มานั้น โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าไว้ในตอนแรก รวมทั้งได้ขอความร่วมมือกับชุมชนในการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนที่ได้มานั้นร่วมกันอีกครั้ง เพื่อให้เกิดการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

การเขียนรายงานและผลการศึกษา

การเขียนรายงานเพื่อเสนอผลการศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้เขียนโดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบ เช่น วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมระบบเครือญาติ ผู้นำ ซึ่งส่งผลให้เกิดหมู่บ้านน่าอยู่ใน 3 ด้าน คือ สิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรม และสุขภาพชุมชน ในการแก้ปัญหาของชุมชนโดยผ่านโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ ที่ให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการ และสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้สำเร็จ และเกิดความภูมิใจในความสำเร็จนั้น ซึ่งเป็นการเขียนพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยมุ่งเน้นให้เห็นถึงรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชน อันมีความเป็นพลวัตในตัวเอง และแสดงให้เห็นถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงการแสดงกรอบในการกำหนดเนื้อหาในแต่ละขั้นตอนที่สำคัญ ๆ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และสรุปรวมในตอนท้ายต่อไป